

ПРОФІЛЮВАННЯ У ТЕКСТІ ФРАНЦУЗЬКОЇ НАРОДНОЇ КАЗКИ

Попко Ірина Адамівна

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства

Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

вул. Клепарівська, 35, Львів, Україна

У статті йдеться про явище профілювання в тексті французької народної казки. У казковому тексті зміст передається шляхом асоціативних зв'язків, імпліцитних смислів, здатності речень додавати певні смисли. профілювання є суб'єктивною (тобто такою, що має свій суб'єкт) мовно-понятійною операцією, яка полягає в своєрідному формуванні образу предмета через трактування його в окреслених аспектах (підкатегоріях, фасетах), таких, як наприклад, походження, якості, вигляд, функції, події, переживання і т. ін., у межах певного типу знання й згідно з вимогами окресленого погляду. Результатом процесу створення мовного портрета предмета (профілювання) вважається профіль. Різні профілі не є різними значеннями, є способами організації семантичного смислу всередині значень. Вони створюються на основі деривації, що виходить від базового переліку семантичних ознак, прикмет в сфері значення – відкритого переліку ознак. Профілювання закладає існування прототипу. Поняття прототипу можна пов'язувати з профілюванням, приймаючи існування прототипного профілю й похідних від нього. Можна розмежувати суспільну свідомість, культурну свідомість й свідомість психологічну, одиничну. Автор вважає, що досвідну рамку формують різноманітні коди (вербальний, поведінковий, міфолого-ідеологічний, предметно-символічний).

Ключові слова: профіль, казка, базова ситуація, семантична ознака, образ.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. У казковому тексті зміст передається шляхом асоціативних зв'язків, імпліцитних смислів, здатності речень додавати певні смисли. І. В. Арнольд зазначає, що «інформація – це внутрішній зміст процесу відображення, при якому особливості одних об'єктів реальної дійсності, відображені іншими об'єктами, змінюють властивості останніх» [1, 138]. При розгляді текстового матеріалу у кожному фрагменті виділяються субконцепти та їх профілі, з якими корелюють концепти казкового тексту у кожному конкретному випадку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Є. Бартмінський зазначає, що мовознавець повинен збудувати мовний портрет предмета [5, 7]. Процес створення мовного портрета предмета Є. Бартмінський, услід за Р. Ленекером, називає профілюванням. «У нашій дефініції профілювання є суб'єктивною (тобто такою, що має свій суб'єкт) мовно-понятійною операцією, яка полягає в своєрідному формуванні образу предмета через трактування його в окреслених аспектах (підкатегоріях, фасетах), таких, як наприклад, походження, якості, вигляд, функції, події, переживання і т. ін., у межах певного типу знання й згідно з вимогами окресленого погляду» [6, 212]. Результатом процесу створення мовного портрета предмета (профілювання) Є. Бартмінський вважає профіль. «Різні профілі не є різними значеннями, є способами організації семантичного

смислу всередині значень. Є твореними на основі деривації, що виходить від базового переліку семантичних ознак, прикмет в сфері значення – відкритого переліку ознак. Профілювання закладає існування прототипу. Поняття прототипу можна пов'язувати з профілюванням, приймаючи існування прототипного профілю й похідних від нього» [6, 220]. У концепціях Є. Бартмінського та Р. Ленекера розмежовуються суспільна, культурна свідомість й свідомість психологічна, одинична. Є. Бартмінський також вважає (на відміну від Р. Ленекера, який говорить про рамку спостереження), що досвідну рамку формують різноманітні коди (вербальний, поведінковий, міфолого-ідеологічний, предметно-символічний) [6, 213].

Формулювання мети і завдань статті. Мета статті – дослідити способи профілювання у тексті французької народної казки. Завдання статті полягає в розробленні системи профілів за допомогою яких відбувається представлення інформації у текстах казок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні концепти, які фігурують в тексті французької народної казки та їх профілі мають або просторове (кімната, простір країни, простір надприродної істоти, простір дому, відправна точка, територія біля моря) або онтологічне значення. У кожному профілі домістикованого простору семою домінантою є сема дому, на неї нашаровуються часові (слот **тоді**) та якісні (слот **такий**) характеристики.

Профілі «субконцепту дім»:

дім = etat «простір країни» “*Le prince l'emmena dans ses Etats*” (L'amour des trois oranges). У цій

моделі французької мови домістикований простір відповідає базовій ситуації повернення, досягання мети. Але оскільки ми вважаємо, що рух у просторі казки доцільно розглядати як циклічний, поданий профіль відповідатиме одразу двом базовим ситуаціям.

Дім = village «простір селища» *“Un roi passant dans un de ses villages apprend qu'une fade a promis au nouveau-né d'un bûcheron que tout lui réussirait et qu'il épouserait un jour la propre fille du roi”* (Les trois poils du dable).

Дім = «територія біля моря» Цей профіль моделює домістикований простір як той, що реалізується як похідний від роду занять актанта. *“Y avait un' joué un poure pêcheur qu'était si malheureux que les pierres et que prenait pas souvent du poisson»* (L'homme a la recherche de son épouse disparue). Слот **хто un' joué un poure pêcheur** слот **там** моделюється за такою низкою асоціацій: рибалка ловить рибу, рибу ловить у водоймі, відповідно живе біля водойми.

персоніфікативний профіль

Дім = «родинний простір» *“Il y avait une fois un roi et une reine qui avaient un fils, et ce fils était très habile de son corps et instruit dans toutes les choses”* (L'amour dea trois oranges). Слот **там** імпліцитно виражається через констатацію сімейного оточення: *fois un roi et une reine qui avaient un fils*. З. Я Тураєва ототожнює імплікативний план тексту з глибинною структурою, та вважає, що він відноситься до художнього тексту як ідейно-тематичний зміст, складна сукупність відношень та характеристик в основі яких лежить художній образ [4]. Так, випадку висловлювання *fois un roi et une reine qui avaient un fils* включається в профіль «домістикований простір» з імплікатурою [3, 255]: чоловік, жінка та син складають сім'ю, відносяться до королівського роду, їм належить королівство, певний дім чи палац.

Дім = «родинний простір» *“Il était une fois un marchand d'habits qui avait trois filles. Un jour, il s'en va à la ville pour acheter des affaires. Alors, il dit à une de ses filles, à l'aînée...”* (La belle et la bête).

Дім = «родинний простір» *“Il y avait une fois un homme et une femme, ils avaient deux enfants. La petite s'appelait Marionnette et le garçon Charles”* (La Mayrastre).

просторово-акціональний профіль

Дім = «спонукання» Простір дому вказується через спонукання до шляху, тобто через мотив, який заставляє актанта вирушати *“Their father had no work, and the girls wanted to go away and seek their fortunes. ...So she started for the town”* (The Old Witch).

Справедливо зауважити, що предметний субфрейм ПОЧАТКУ ПОДОРОЖІ реалізується через територіальні та персоніфіковані просторові профілі субконцепту дім. Так, для англійської та української мов найхарактернішими є територіальні профілі (дім = простір кімнати; простір дому; простір країни; якась певна територія); в той час

як у французькій казці частіше фігурує персоніфікація простору, домінування актанта над ним.

– акціональний субфрейм

Хтось, або щось діє, діє за допомогою (інструмента, помічника), **діє у напрямку реципієнта, діє для чи через** (цілі, причини), **діє для** (результату, бенефіціанта).

В контексті домістикованого простору як початку шляху казкові чинники, що впливають на шлях та стимулюють актанта до його проходження, розглядаються нами як певні акції (дії).

Ми вважаємо, що основним стимулом казкової дороги виступає нестача. В. Я. Пропп називає таку нестачу «бідною». Найчастіше актантові не вистачає чогось у своєму власному просторі, і тому він змушений вирушати у чужий простір, для того щоб його отримати. Інший тип нестачі реалізується, коли це щось спочатку було наявним у просторі героя, але з якихось причин опиняється в іншому просторі. В такому випадку актант вирушає на його пошуки. На нашу думку, предмет нестачі можна ототожнити з кінцевою метою подорожі, а також із просторовою локалізацією кінцевого пункту подорожі. Істотним здається те, що кінцева точка подорожі завжди має позитивну конотацію, позаяк у казці кінцева мета завжди реалізується.

Концептосфера нестачі:

профіль «нестача щастя»

Нестача щастя/долі найчастіше зустрічається в англійській казці як стимулюючий чинник подорожі. Іноді до нього додаються інші стимулятори. Акціональний субфрейм першої базової ситуації складає певна кількість сценарних стереотипних моделей. Лексичне ядро наступних моделей у французькій *bonheur*.

профіль «нестача щастя» + «нестача людської подобі» У французькій мові існує подібний профіль, який реалізується, коли фея перетворює принцесу на козу та ув'язнює її у замку. Можна зауважити поєднання акціонального та предметного субфреймів. Профіль “нестача людської подобі” *“Pour avoir désobéi à une fée une princesse est transformée en chèvre et condamnée à rester au fond des bois dans le Château des Trois Lions d'Or”* (La piness enchantée libérée après trois nuits d'épreuves).

«нестача щастя» + «бідність»

«нестача щастя» + «бідність» *„Les pauvres jeunes gens, pressés par leur mère et rebutés de toutes parts, désespéraient de trouver un parti. L'aîné dit un jour: - Ma foi, je suis las de tant de démarches inutiles.- Et moi aussi, dit l'autre.- Eh bien, au petit bonheur ! Je vais tirer un coup de fusil dans un patrouillage”* (La grenouille).

«нестача щастя» + «бідність» *“Mais tu n'as qu'à aller trouver la Renarde : peut-être qu'elle t'inquera quelque moyen pour te dépêtrer de la misère”* (La Renarde).

«нестача щастя» + «бідність» *“Un garçon de ferme nommé Pierre ne pouvait se faire à son humble*

condition; il ne rêvait que grandeur et richesses. Il se fit soldat” (L’homme qui ne voulait pas mourir).

Ця сема певною мірою реалізується у казковому текстовому матеріалі. Говорячи про концепт “щастя”, можна погодитися в його трактуванні з С. Г. Воркачовим, котрий твердить, що «понятійна складова цього концепту утворюється, перш за все, ядром дефініції, що включає дистинктивні, родо-видові ознаки, які фіксують межі предметної області, до якої він належить: щастя – це позитивна й емоційна оцінка власної долі. Інший формант понятійної складової концепту «щастя» представлений есенціальною семантикою, яка пов’язується з інтерпретацією поняття в рамках певної світоглядної концепції. Можна припустити, що специфіка концепту якраз і визначається числом культурно маркованих буденних уявлень – повсякденних концепцій, які поділяють члени якого-небудь етномовного соціуму» [2, 112]. Отже, ґрунтуючись на цьому визначенні, можна провести паралель між англійською лексемою *fortune*, стрижневим мотивом, кінцевою метою подорожі, кінцевою точкою *шляху* та українським концептом *доля*. ДОЛЯ як одна з моделюючих слоту **стимулюючий чинник** певною мірою ізосемічна з *fortune* у значенні пошуку багатства.

б) профіль

«нестача дружини» “- *Celui qui, dans trois mois, amènera la plus belle femme, aura le troisième royaume*” (La grenouille).

«нестача дружини» „*Une jeune princesse était en âge de se marier. Elle était bonne comme le bon pain, belle comme l'aurore. Son père promulgua cet édit qui fut publié par toute la terre: celui-là sera agréé pour mon gendre qui construira un navire capable de marcher sur la terre et sue l'eau*” (La navire sans pareil).

Серед інших до моделей з домінуючим АСФ належить потреба в якомусь чарівному предметі чи сутності. До таких потреб ми відносимо також тварин та матеріальні сутності типу води.

Профіль **«бажання знайти вічне життя»** у французькій казці можна прирівняти до попередніх англійської та української, де вічне життя уособлює образ яблука. “*Tu as beau être puissant, il ne t'en faudra pas moins mourir. Ces paroles rappèrent Pierre. - Non, se dit-il, je ne mourrai pas', et il prit congé du roi et partit à la recherche d'un pays où l'on ne mourait pas*” (Le pays où l'on ne meurt pas).

Профіль «бажання повернутись додому» “*Il y avait une fois un soldat qui avait fait dix-sept ans de service. Au bout de ce temps, a fut congédié, et se mit en route pour retourner à son pays natal*” реалізує такі слоти: **дехто актант знаходиться у певному місці (там)** (на військовій службі); **на протязі певного часу (стільки):** *avait fait dix-sept ans de service*; **дехто діє** (повертається додому): *a fut congédié, et se mit en route pour retourner à son pays natal*. У моделі відбувається корелювання

двох базових ситуацій – ситуації ПОЧАТОК ПОДОРОЖІ та ситуації ДОСЯГАННЯ МЕТИ, тобто знову підтверджується наша гіпотеза про циклічність казкового РУХУ.

Транспортні засоби варіюються в казках; переносяться у казку зі звичайного світу із подальшим наданням їм чарівних та магичних якостей. Транспортні засоби диференціюються за функціями їх використання (для якої просторової площини вони придатні), зовнішнім виглядом, способом їх отримання, ступенем їх магичності, наблизженості до реальності. Актант-подорожуючий розміщує казковий транспорт на аксіологічній оцінній шкалі. У стереотипних моделях із понятійною основою транспортного засобу концептосфера останнього формується шляхом поєднання декількох субфреймів. Екстралінгвальний параметр дослідження додається до міжфреймової сітки профілів та реалізує прихований лінгвокультурологічний мотив - обрання саме того чи іншого транспортного засобу у певному мовному соціумі.

Орнітологічний профіль ворон (*corbeau*) “*Alors les trois sœurs se hâtent de préparer la valise; et le lendemain la jeunette s'en va directement à la fontaine où le corbeau l'attendait. Elle lui attache la valise à une patte, monte sur ses ailes, et tous deux s'envolent...*” (“*Courbasset*” – petit corbeau).

Артефактуальний профіль

Артефактуальний профіль знаходить свій вияв у трьох порівнюваних мовах. Саме обрання чарівного предмета як транспортного засобу відбувається шляхом надання звичним предметам (таким, які існують у реальності, диктумі) певних казкових властивостей. Чарівні риси нашаровуються на звичайні функції об’єктів та моделюють нові. Найчастіше за допомогою набутих чарівних властивостей актуалізується швидкість пересування та стихія локалізації руху (повітря, суша, вода). Тому АСФ буде реалізувати слоти: **щось (чарівний предмет) діє як інструмент руху; хтось (герой) рухається за допомогою інструменту; хтось герой рухається як (швидко);** ПСФ уміщує слот **щось існує там (у певній стихії)**, а КСФ реалізується на основі подібності: **щось казкове (засіб руху) подібне до чогось неказкового**. Додатковим до згаданих вище структур можна знову вважати лінгвокультурологічний фактор, що тлумачить компаративний субфрейм.

Семимильні чоботи (*bottes de sept lieues*) “*Pis une nuit, pendant que l'chef dormait, ol l'y a pris ses bottes de sept lieues et o s'est ensauvé*” (L’homme a la recherche de son épouse dispare).

Карета смерті (*voiture*), повертаючись до свого звичайного стану, виявляється купюю старих черевиків: “*Ce charretier était la Mort. Elle reprend sa forme habituelle, tandis que sa voiture devient un tas de souliers*” (Le pays où l'on ne meurt pas). *Карета, подарована феєю французькій Попелюшці, трохи відрізняється від звичної “Попелюшчиної” карети. Профіль немає згадки*

про її походження з гарбуза. "Voilà bien vite ma Cendreuse qui ouvre sa noisette. Elle, trouva une belle voiture, bien attelée, deux fameux chevaux, un cocher, et des habits là qui étaient quatre fois plus beaux que ceux de ses sœurs" (La Cendreuse).

Чарівну карету (cabriolét) приводять у рух чотири миші. Швидкість такого руху асоціюється зі швидкістю вітру: "Eh bien, ce coup-là, j'ai le cabriolét attelé de quatre rats va raide comme le vent" (La peau d'anon).

Перешкоди відіграють істотну роль при проходженні казкового шляху. Перешкода експлікує прихований потенціал подорожувачого. У казковій традиції вона впливає на інтенсивність руху, швидкість проходження від домістикованого простору до досягнення кінцевої мети. Перешкоди поділяються на такі, які самі зустрічаються на шляху, та такі, які створює актант або хтось з його оточення для того, щоб врятуватись від ворогів. Перешкоди на шляху можуть бути як персоніфіковані (вороги), так і неперсоніфіковані (гора, ліс та водні перешкоди).

Створена перешкода структурується так: **дехто** (актант) є **володарем чогось** (гребінця) – посесивний субфрейм; **щось** (гребінець) трансформується у **щось інше** (кущі) – акціональний субфрейм; **щось** (гребінець) є **таке як, у подоби чогось іншого** (кущів) – компаративний субфрейм.

"Encore plus loin, elle arrive au pied d'un grand escalier de pierre qui n'avait pas été balayé depuis sept ans. Elle se met à le balayer et en retire les toiles d'araignée avec ses petiis balais" ("Courbasset"-Petit corbeau). Створена перешкода французької казки суттєво відрізняється від попередньої приведеної нами англійської. Перешкода-сходи не створюється за допомогою магії, вона є вже створена, тобто відповідають слоту предметного субфрейму **дещо існує там**. Сема перешкоди міс-

титься у слоті **дещо є таке** (забруднене): "... grand escalier de pierre qui n'avait pas été balayé depuis sept ans". Акціональний субфрейм теж містить специфічну для подолання дію прибирання: "Elle se met à le balayer et en retire les toiles d'araignée avec ses petiis balais".

профіль «персоніфікована перешкода». На героя діють (нападають) тварини та жінки велетні, які охороняють чужий простір: "Ils entrent dans la cour du château, et voilà que des chiens énormes s'élancent sur eux pour les dévorer. Plus loin, des cochons gros comme des bœufs s'avancent sur eux pour les manger. Ils entrent dans une autre cour, et ils trouvent des femmes géantes qui tirent de l'eau à l'aide de leurs cheveux. Les femmes veulent jeter les trois hommes dans le puits" (L'amour des trois oranges). Профіль "персоніфікована перешкода" будується за допомогою поєднання предметного та акціонального субфреймів: слот **хтось** (собаки, свині, гігантеси) знаходяться **там** (у місці, куди хоче потрапити актант); **хтось** (собаки, свині, гігантеси) **діє на актанта** (перешкоджає); **хтось діє за допомогою помічника-інструмента** (собак, свиней, гігантес).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджуючи тексти французьких народних казок ми можемо простежити особливості профілювання. В результаті проведеного дослідження, можна впевнено стверджувати, що профілювання є суб'єктивною (тобто такою, що має свій суб'єкт) мовно-понятійною операцією, яка полягає в своєрідному формуванні образу предмета через трактування його в окреслених аспектах (підкатегоріях, фасетах), таких, як наприклад, походження, якості, вигляд, функції, події, переживання і т. ін., у межах певного типу знання й згідно з вимогами окресленого погляду. **Перспективним** вважаємо аналіз інформаційних профілів у перекладах французьких народних казок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Семантика, стилистика, интертекстуальность. СПб.: Издательство С.- Петербургск. ун-та, 1999. 444 с.
2. Воркачев С.Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа. Краснодар: Изд-во КГТУ, 2002. - 142 с.
3. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. К.: Брами, 2004. 335 с.
4. Тураева З.Я. Лингвистика текста: (текст: структура и семантика). М.: Просвещение, 1986. 127с.
5. Bartmiński J. Niebrzegowska S. Profile a podmiotowa interpretacja świata. Profilowanie w języku i w tekście. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1998. S. 211–224.
6. Bartmiński J. O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym. O profilowaniu pojęć. Wybór prac. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1993. S. 7–17.

REFERENCES

1. Arnold, I.V. (1999). Semantika, stilistika, intertekstualnost. [Semantics, stylistics, intertextuality] SPt.: Izdatelstvo S.-Peterbugsk. u-ta. [in Russian]
2. Vorkachev, S.G. (2002). Kontsept schastia v russkom jazykovom soznanii: opyt lingvokulturogicheskogo analiza. [Concept of happiness in Russian linguistic consciousness: linguistic analyses] Krasnodar: Izd-vo KGTU [in Russian]
3. Selivanova, E.A. (2004) Osnovy lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikatsiji. [Fundamentals of linguistic theory of text and communication.] K.: Brama. [in Russian]
4. Turajev, Z.J. (1986). Lingvistika teksta (tekst, struktura i semantika). [Text linguistics: (text: structure and semantics).] M.: Prosvishchenije. [in Russian]

5. Bartmiński J. Niebrzegowska S. (1998). Profile a podmiotowa interpretacja świata. [Профілі і предметна інтерпретація світу] Profilowanie w języku i w tekście. Lublin: Wydawnictwo UMCS. [in Polish]
6. Bartmiński J. O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym. [Про профілювання понять в етнолінгвістичному словнику] O profilowaniu pojęć. Wybór prac. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1993. [in Polish]

PROFILING IN THE TEXT OF THE FRENCH FOLK TALE

Popko Iryna Adamivna

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Translation Studies

Lviv State University of Life Safety

street Kleparivska, 35, Lviv, Ukraine

The article deals with the phenomenon of profiling in the text of the French folk tales. In the fairy-tale the text content is transmitted through associative connections, implicit meanings, the ability of sentences to add certain meanings. Profiling is a subjective (that is, having its subject) linguistic-conceptual operation consisting in the peculiar form of the object image through its interpretation in the aforementioned aspects (subcategories, facets) such as, for example, origin, quality, appearance, functions, events, experiences, etc., within a certain type of knowledge and in accordance with the requirements of the outlook. The result of the process of creating a language portrait of an object (profiling) is a profile. Different profiles do not have different values, there are ways of organizing semantic meaning within values. An open list of features is created on the basis of derivation, which proceeds from the basic list of semantic signs and admits in the field of meaning. Profiling is based on the existence of a prototype. The concept of a prototype can be associated with profiling, assuming the existence of a prototype profile and derivatives from it. One can distinguish between social consciousness, cultural consciousness and consciousness of a psychological, individual. The author believes that various frameworks are formed by a variety of codes (verbal, behavioral, mythological-ideological, subject-symbolic).

Key words: *profile, fairy tale, basic situation, semantic sign, image.*